مكان الأصل

UNIVERSITY LIBRARY

המודיע

בטאון אגודת ישראל העולמית | ב״ה, ירושלים, יום ג', בחוהמ״ס, י״ח תשרי תשל״ו (23 בספטמבר 75) | הדף היומי: שבת ע' | שנה כ״ז גליון 9006 | המחיר 80 אגורות

הבוקר יפוג מועד חתימת ההסכם:

היום ייחתם, כנראה, ההסכם בג'נבה

מצרים תחאום חתימה מלאה וישראל בר״ת ✶ נציגי ישראל ומצרים קיימו דיונים במשך 13 שעות רצופות ועמדו על סף התחלקת ✶ סלע המחלוקת – חתימת הצדדים (מלאה או בר״ת) ✶ הוסכם שההסכם יכנס לתוקפו רק לאחר אישור הקונגרס לשלוח טכנאים

ג'נבה, יום ב', — נראה כי שרים ישראל עמדו היום על פי הסכם לגבי ביצוע הסדר הביניים בסיני, די נציגיהן פתחו בשלב מכריע בשיחות המתנהלות זה שבועיים. המשלחות התקשו היום לגבי אחדות מבעיות המפתח שנותרו, ומקורות של הועידה אמרו כי יתכן שמאחר הלילה או מחר תיגבל הועידה.

ההסכם, שנחתם כאן ב־4 בספטמבר נאמר כי יש לקיים את שיחות ג'נבה תוך שבועיים, מועד המוסכם לפוג מחר בבוקר.

אחד מסלעי המחלוקת היא אם יש לחתום מיד על הפרוטוקול המפרט את ביצוע ההסכם, או להסתפק ״בחתימה בראשי תיבות״. מקורות של משלחת ישראל אמרו כי ישראל עומדת על דעתה שאין לחתום על ההסכם אלא לאחר שהקונגרס האמריקאי יתן את הסכמתו להציב אזרחים אמריקאים ב־תחנות ההתראה, סבורים כי דבר זה ייעשה בסוף החודש.

השיחות חודשו כאן היום לפני ה־צהריים פחות משש שעות לאחר ש־שתי המשלחות סיימו מושב מרתוני של כמעט 13 שעות שנמשך כל ה־לילה.

על הבנין בו מתנהלות השיחות הופקה היום שמירה כבדה. אולם משטרת ג'נבה מסרה כי אין לה ידיעות על טענות של צתון ״יצאי״, לפיה מתכוונים 4 מחבלים פלשתינאים להגיע לז'נבה כדי לשבש את השיחות.

שלטונות הבטחון בנמל התעופה של רומא מסרו גם הם כי הוזהרו מפני אפשרות של מעבר ארבעה מחבלים דרך רומא בדרכם לז'נבה.

סוכנות סמ״א כסרה, כי אמצעי הבטחון נוקטו גם בנמלי התעופה של וינה ואמסטרדם.

נציגי ישראל ומצרים קיימו דיונים במשך כל שעות הלילה

נציגי מצרים וישראל קיימו דיונים במשך כל שעות הלילה האחרון, מתוך מאמץ להשלים את הפרטיכול, ה־מהווה חלק מההסכם הב־ניים שהושג בהיוועצו של שר החוץ האמריקאי הנ־רי קיסינג'ר.

הישיבה נפתחה אמש בשעה 18,00 לפי שעון ישראל ונסתיימה ביום ב' בבוקר בשעה 06,40.

שש שעות לאחר מכן התכנסו ב־ציגי שני הצדדים להמשך הדיונים.

לאחר שיחתם הפרטיכול, יוכלו ה־צדדים לגשת לביצוע ההסכם שנחתם על ידי צוותות מצרי וישראל ב־4 בספטמבר.

בהודעה שפורסמה על ידי האו״ם עם תום ישיבת הלילה נאמר ״תמו מאמצים להשלים את —המשימה ב־הוך פרק הזמן שניתן לקבוצה הצב־אית. פגישות נוספות תידרשנה במהלך היום״.

בהודעה לא נמסר דבר על הבעיות שגרמו לדחיית השלמת הפרטיכול״. אך מקורות המקורבים לשיחות הצביעו על הבעיות הבאות:

✶ מספר השוטרים המצריים ש־יורשו לשהות ב־רצועה שבדרום סיני לאורך החוף המזרחי של מפרץ סואץ.

בעמדם של בני השבטים הבדואים באיזור החוף הצפוני הנתון לפיקוח כוחות האו״ם.

✶ האם יירשו הצוותים המצריים הי־שראלים לשאת נשק באיזורים שי־ניים.

המקורות אמרו כי נציגי מצרים הסכימו להחלטה של ישראל שלא תחתום על ההסכם אלא בראשי תיבות כל עוד לא אישר הקונגרס את הצבת של הטכנאים האמריקאים במעברי המיתלה והג'ידי.

הגורם היחיד זה, סקירים המצריים שהישראלים יהיו מוכנים אף הם ל־ויתורים.

בראש הצוות המצרי עומד מאיר גנראל טאהה אלמגדוב ובראש הצוות הישראלי מר מרדכי גזית, דיפלומט.

פקיד בכיר של משרד החוץ המצרי אמר היום, כי הרמזים שהשמיע אתמול שר ההגנה האמריקאי שלזינגר ״לא היה די בהם כדי להרגיע את מצרים״.

לפי מקורות יודעי דבר בקהיר, גרמו הידיעות שישראל תקבל טילי ״פרשינג״ מבוכה רבה למצרים, לאור הביקורת החריפה שארצות ערביות מסויימות כותחות עליה.

משערים כי הנשיא סאדאת העומד לבקר בארה״ב בסוף אוקטובר יעלה את שאלת הטילים והמטוסים מדגם ״אפ־16״ אותם תקבל ישראל בשיחותיו עם הנשיא פורד.

בנאום בעצרת הכללית של האו״ם:

קיסינג'ר מציע ועידת רב־צדדית שתדון בדרכים להסדר במזה״ת

התכנית של ארצות הברית מהוה אלטרנטיבה למאמץ האמריקני להביא למשא ומתן בין סוריה וישראל ולפתיחתה מחדש של ועידת ז'נבה ✶ מזהיר מפני השעייתה של ישראל מעצרת האו״ם

מרכז האו״ם, יום ב' — שר החוץ האמריקאי הנרי קיסינג'ר הציע היום בנאום בעצרת הכללית של ה־או״ם, לכנס ״ועידה רב־צדדית ישי־בית—לבוגנה״ ״על בסיס הבורה ה־היבה, כדי לדון בהיבים הדיפלומטיים והקשיים כיותר להשגת התקדמות לקראת הסדר.

מר קיסינג'ר אמר, כי הוכנית ש של ממשלת ארה״ב מהווה אלטרנטיבה לשתי דרכים אחרות הקיימות לדעתו: מאמץ אמריקאי נמרץ כדי להביא למו״מ בין סוריה לישראל, ופתיחתה מחדש של ועידת ג'נבה.

קיסינג'ר אמר כי הוא מתכוון ל־קיים התייעצויות מעמיקות הן לגבי הרעיון של קיום ועידה רשמית—למחצה, וכן לגבי ועידת ג'נבה. ארה״ב גם מוכנה להשתתף בכל יוזמה שהיא למען שלום, עפ״י בקשת הצדדים הנוגעים בדבר.

במקור אמריקאי הציוו, כי הועידה ״הרשמית־למחצה״ אותה הציעה ארה״ב, אמורה להתקיים בהשתתפות כל ארצות האזור ״כלומר, בלי אש״ף ועם בריה״מ״. קיסינג'ר דיבר על הוכנית זו בשיחות שקיים בימים האחרונים עם עמיתו הסובייטי אנדריי גרומיקו.

כן מסר אותו מקור, כי מטרת הועידה עשויה להיות הן מציאת בהול לקראת מאבקים דיפלומטיים הרשים, הן התירה להסכמים משמעותיים. הישיבה המשתתפים רתוקה מלהיות קבועה, האין להוציא מכלל אפשרות את הזמנתן של ארצות אירופיות.

המקור אמר ״אנו נשתף פעולה עם כל הארצות המבקשות לתרום הרומה לועידה, לא נוציא איש מכלל הא־תפרות״. קיסינג'ר אמר ״אין לנו ציפיות לגבי נוהל מגבר כל שהוא. נתמיך בכל נוהל העשוי להביא ל־התקדמות״.

עוד אמר קיסינג'ר ״יש לנהל את החיפושים אחר שלום סופי על בסיס נהוב, הוא אמר, שאם כי קיימים חילוקי דעות חשובים בשאלה זו בין ארה״ב לבריה״מ, הרי יש לשתי ה־ארצות השקפות דומות לגבי הסכנות הטמונות במצב, ושתיהן מכירות בכך כי צדדים חלקים חייבים להיות חלק מהמאמצים לקראת הסדר כולל״.

קיסינג'ר הוסיף והדגיש את חשיבותו של ״הביצוע המלא של הסכם סיני, במסגרת ובכרונולוגיה שנקבעו״. הוא אמר כי הסכם סיני הוא צעד קדימה בעל חשיבות ראשונה במעלה, שכן זהו ההסכם הראשון בסכסוך הישראלי—ערבי המכוסה ד־הסדרי שאינגו נובע במישרין ממעשי איבה. ״ההסכם, הוסיף, ראוי לתמיכת כל הארצות המכונסות כאן... אלטרנטיבה יכולה להיות רק מבוי סתום שהיה מוביל ברבות הימים למלחמה אחרת, תוך סיכונים לשלום העולם ולשיבושים כלכליים בלובלים חמורים״.

עוד אמר קיסינג'ר כי יש לנצל את ההזדמנויות באשר הן מופיעות. ״ברצוני להדגיש כי ארה״ב לא מיד־צה בהשגת הסכם סיני כדי לשים קץ לתהליך השלום, כי אם לתת לו תנופה חדשה״.

שר החוץ האמריקאי הדגיש את תפקידו החשוב של האו״ם בשמירת השלום במזרח התיכון ואמר כי הדיונים בעצרת הכללית יכולים למלא תפקיד חיוני בעידוד הצדדים להמשיך בהתקדמות ולהפיג את המתיחות.

להלן הזהיר נגד ״כל החלטה נחר־לית״ שמטרתה תהיה להשעות את ישראל מהעצרת הכללית.

תגובות חיוביות של נציגי ישראל ומצרים באו״ם לדברי קיסינג'ר

כתב מפיא במרכז האו״ם מסר, כי שגריר ישראל באו״ם חיים הרצוג הבריז שהוא מרוצה מ״ההוכחה החד־זקה למנהיגות האמריקאית״ שהיתה מבוטאה בנאומו של קיסינג'ר. הוא אמר כי הוא מקווה שהמכריבים האמ־ריקאים יתמידו ב״מבטם החדש״ זה במשך כל המושב של עצרת האו״ם.

נאומו של קיסינג'ר גם עורר הגור בה חיובית מצד השגריר המצרי ב־או״ם, עבדל מגיד.

כאשר נשאל אם לדעתו עשוי הנאום להפיג את המתיחויות באזור השיב השגריר המצרי ״כן״.

משקיפים מסויימים במרכז האו״ם סבורים, כי נאומו של קיסינג'ר נועד להשיג את הסכמת בריה״מ להסכם הביניים החדש, ולהבטיח לבריה״מ כי תוסיף למלא תפקיד חשוב במזרח התיכון ולא תוצא מהון לתהליך עשיית השלום באזור.

הצעה לכינוס ועידה לענייני קוריאה

שר החוץ האמריקאי הציע גם כינוס ועידה של ארבע מדינות לענייני קוריאה.

קיסינג'ר הביע את הדעה שמוטלת זו חיבות להשתתף — ארה״ב, דרום קוריאה, צפון קוריאה וסין, כדי לדון בדרכים לשמירת הסכם שביתת הנשק ולצמצום המתיחות.

קיסינג'ר הצביע גם על התפקיד החיוני של ארגון האו״ם ואמר שלו יכול היה האו״ם להצביע אך ורק על תפקידו היעיל כשומר השלום במזרח התיכון, הרי הארגון הבינלאומי היה מצדיק את קיומו.

חיילי האו״ם הפכו לגורם שאין לוותר עליו בקשר עם שני הסכמי ההפרדה וגם בקשר עם ההסכם בענין סיני. גם דייני העצרת על המזרח התיכון מילאו תפקיד מרכזי, אמר שר החוץ. דיונים אלה יכולים לעודד התקדמות או להחריף את המתיחויות. ״ארה״ב מבטיחה שהתמסר בכל לבה לקידום נוסף של ההתקדמות לקראת שלום״, הזהיר שר החוץ. (יופ״ע צ״ר)

פהמי מודאג נוכח כמויות הנשק לישראל

״פרשינג״ לישראל — יערער את מאזן הכוחות ✶ העתון ״לה פיגארו״ הצרפתי מביע התנגדות למסור טילי פרשינג לישראל

קהיר, יום ב', — שר החוץ המצרי איסמעיל פהמי הביע את דאגתו של מצרים נוכח האפשרות שארה״ב תספק כמויות גדולות של נשק לישראל — כך כתבו היום עתוני קהיר.

פהמי אמר שאם אכן תקבל ישראל כלי נשק אלה, ובמיוחד אם יסופקו לה טילי ״פרשינג״ מאזן הכוח במזה״ת יתערער לחלוטין.

אם יתגבר מצב מעין זה, עלול האו־רה להחריף לעידן חדש של הסלמת מרוץ החימוש, והגבר המתיחות השלום יהיה נתון בסכנה.

כזכור מסתולים טילי ״פרשינג״ לשאת ראשי נפץ גרעיניים.

יש סיבה להיות מודאג נוכח האפשרות של הסלמה במזה״ת על ידי הכנסת נשק כמו הטיל ״פרשינג״ המסוגל להעסיק מטרות במצרים, ערב הסעודית או סוריה.״

העתון מאחיר כי מדינות ערב ינסו בוודאי לצמוד בתחרות עם ישראל וישיגו נשק דומה, ללא ספק מבריה״מ.

אלא גם בגדד חאלב ובמצרים הצליונה בתחום יכולה המגיעה של התוצאה הישראלית.

העתון סביר כי הבטחה של ישראל כי טילי ״הפרשינג״ שלה יצוידו בראשי כחץ קונבנציונאליים אינה סבירה. ״אין הגיון בכוס מהיכה קשה שלא תהיה לה מצביעים לשתת ביניני לנצל נשק כזה למכתת קוב־בנציונאליות.

״היכן הצעד החשוב לקראת השלום״ – שואל העתון ״לה פיגארו״

פאריס, יום ב' — ״היכן הצעד החשוב לקראת השלום״ עליו הכריזה הדיפלומטיה האמריקאית — שואל היום העתון ״לה פיגארו״ במאמרו הראשי.

העתון מציין כי אפשרות קניית טילי ״פרשינג״ על ידי ישראל וציין כי השות של 700 עד 800 ק״מ מביא את מרבית הערים הגדולות של הצריבים בזה״ת, ולא רק קהיר ודמשק.

כריסקן סיינס מוניטור על טילי ״פרשינג״

העתון ״כריסצן סיינס מוניטור״ כותב היום במאמר ראשי כי ״לפנטגון [illegible]

חוסיין מגיע היום לשיחות בדמשק

דמשק, יום ב' — חוסיין מלך ירדן יגיע מחר לדמשק לשיחות עם הנשיא אסד, — על כך נמסר הבוקר.

המלך יגיע לדמשק יחד עם ראש הממשלה זאיד אל־ריפאעי המשמש גם כשר הגנה ושר החוץ. כן יצטרף אל חוסיין ראש הלשכה המלכותית מדאר בדראן.

המלך הירדני ערך את ביקורו הרשמי האחרון בסוריה בחודש אוגוסט.

מצרים מתכוננת למסע הסברה נרחב

קהיר, יום ב' מצרים מתכוננת לפתוח במתקפה נגד הבקורות ממדינות ערב, כתגובה על הביקורה שנמתחה על מנהיגי קאהיר בקשר עם חתימת הסכם הביניים המצרי—ישראלי — על כך מוסר היום העתון הכוויתי ״אל־ראי אל־עאם״.

במסגרת מבצע זה החליטו שלטונות מצרים לפרסם ברבים את הסכום הכולל של המענקים שנתנה קאהיר למפלגות, לארגונים עממיים ולמנהיגים במדינות ערב, החל משנת 1955 עד אוקטובר 1973.

ועדת חקירה, בראשות גנראל צבדל חמיד באלב, מי שהיה שגריר מצרים בביירות קיבלה על עצמה לערוך סיכום מלא של מענקים אלה, מציין העתון. (פ״צ)

ההצבעה על הטכנאים בראשית החודש הבא

מנהיג ביה״נ: ארה״ב זכתה באימון במזה״ת

וושינגטון, יום ב', — הצבעה בבית הנבחרים בענין הצבתם של טכנאים אמריקאים בתחנות האזהרה בסיני ב־קבעה באורח ארעי לתחילת החודש הבא — זאת אמר היום א' תומאס או־ניל מנהיג הרוב בבית.

כזכור פנה הנשיא פורד לקונגרס בבקשה שיאשר תוך שבועיים את הסכם הביניים הישראלי־המצרי, יחד עם הצבת משקיפים.

״כמנהיג הרוב בבית, ברצוני לומר לכם כי ניתנה לבקשה וכי קבענו באורח ארעי דיון בנושא זה בבית בהתחלת חודש אוקטובר״ אמר או־ניל בהופיעו בפני ועדת הבונדס של בוסטון רבתי.

הוא הצביע על העובדה כי ארה״ב היא המדינה היחידה המסוגלת לזכות באימונם של ישראלים והערבים כאחד.

או־ניל קיבל מידי שגריר ישראל בארה״ב, שמחה דיניץ את מדליית ראש הממשלה. זו הפעם הראשונה שלא־ישראלי זכה לכבוד זה. מנהיג הרוב בבית הנבחרים היה אורח ה־כבוד בסעודה שקיימה הוועדה.

יחד עם המדליה קיבל או־ניל מכתב הוקרה מיו״ר הכנסת, בר ישראל ישעיהו.

במכתב מצלה מר ישעיהו על גם את הסיכות האיתנה של או־ניל חבורתה של ישראל להבטיח את רבונותה כמדינה דמוקרטית במזה״ת.

למרות מאמצי הפיוס של שר החוץ הסורי:

נמשכות ההתנגשויות בביירות: אנשים נחטפים במחסומי־דרכים

במרכז ביירות נהרסו 1500 חנויות ובתים מאש הצלפים ✶ האשמות הדדיות בקשר לאי קיום הפסקת האש ✶ הוקמה תחנת רדיו חשאית של הפלנגות

ביירות, יום ב', — מעשי האלימות בין הסיעות היריבות המשיכו ל־זעזע היום את ביירות, ורדיו לבנון הו דיע היום כי אנשים נחטפים במחסומי דרכים.

בעקר מנהיגי המדינה התכנסו ב־ארמון הנשיאות שמחוץ לביירות מס־רה התחנת השידור כי אנשים נעצרים ונחטפים, על סמך תעודות הזיהוי ש־להם, בלבנון רשומה דתו של כל אחד על תעודות הזהות.

הקרבות שככו במשך היום אולם רדיו ביירות מסר כי לפנות ערב ה־זיזו אנשים מסויימים ומזויינים מח־סומי דרכים במקום למקום ברחבי ה־עיר.

הקריין הוסיף ״אי אפשר לאמר כי התושבים יכולים לנוע בבטחון מלא״.

התחנת רדיו חשאית שהוקמה ע״י מפלגת הפלנגות הנוצרית הודיעה, כי המליציה בת המשת אלפי חברי ה־פלגנות ״הועמדה במצב כוננות מירבי לאפשרויות הגרועות ביותר״.

אוהדיה זו שוגרה בעקבות האשמות הדדיות כי הצד שכנגד מנסה לחבל במאמצי השלום הנעשים ע״י שר ה־חוץ הסורי עבדל חאלים חאדאם ה־עושה שתה בביירות.

התחנה העידוד של הפלנגות מסרה היום, כי הקרבות במאמצי הוח־וץ של חאדאם התעוררו בשל ״חילוקי הדעות בין השר חאדאם לבין צבאם״.

חאדאם קיים שורה של פגישות עם כבראה, נציגי ממשלה ומנהיגים של הסיעות היריבות והשמאלניות הירי־בות.

במרכז ביירות שם נהרסו כ־1500 חנויות ובתים באש מרגמות ופיצוצים החליפו אנשי הפלנגות אש עם צלפים שמאלניים של תנועות הסמוכים.

צריכות בתוחות של אשפה שלא נאספה זה ימים, מכתות בכל אתר וי־תר. גם גופות של אנשים שנהרגו בחילופי היריה מתגוללות ברחובות. מרבובים מהלך מופיעים ברחובות במאותיהם, ושלטונות הבריאות הז־הירו מפני סכנה של מגיפות בעיר. ב־ביירות אין ביום אין חשמל זה אר־בעה ימים.

פורד: יתכן שארה״ב תשתתף בהדחת ממשלה

סאנפורד, קליפורניה, יום ב', —נשיא ארה״ב ג'ראלד פורד אמר ביום א', כי אין ארה״ב מתכוונת שלפי שעה להעמיד המדינה סודה הוכוונות כלפיהי ישות גרעיניה או למסור לה ידע לפיתוח כלי נשק אטומי.

כלים לפאת ראשי חץ גרעיניים. אם יוחלט למסור טילים מעין אלה לי־שראל.

״אני בטוח שבמהלך הענין נפל בכל השמה של השימוש ה־הפעלה...״

במהלך הדרישה עם ציבור הסטודנטים הבהיר הנשיא פורד כי אין בדעתו להוציא מכלל אפשרות שארה״ב תשתתף בפעולות מריבות סודיה, שמטמנדה יעשה נסיון להדיח ממשלה זרה.

בשיחה עם סטודנטים של בית ה־ספר לכבשנים של אוניברסיטת סטנפורד, ציין פורד כי היערך בדיקה של דרכי הפיתוח יהשימוש בטילי קרקע־קרקע מדגם ״פרשינג״ המסו־

ביהמ״ד מהרי״ץ — בני ברק
רח' חזון איש 12

כל ציבור קהל מתפללי בית מדרשנו ותלמידי ישיבתנו הק' מוזמנים בזה להשתתף

בשמחת בית השואבה בסעודת מצוה

שתתקיים אי״ה **היום**, יום שלישי, אור לד' חוהמ״ס בסוכת בית מדרשנו בשעה 8.30

בהשתתפות **כ״ק אדמו״ר** שליט״א

בכבוד רב
הגבאים

המרכז לחינוך תורני
רחי הויה 9 — זכרון יעקב

לתלמידינו בעבר ובהווה, ולכל בני תורה ואוהדים
הננו מתכבדים להזמינכם

ל-שמחת בית השואבה

שתתקיים אי״ה בבניני המרכז לחנוך תורני היום, יום ג' דחוהמ״ס שעה 4 אחה״צ, בלווי תזמורת וכבוד

שישו ושמחו. בשמחת תורה

בית הספר תלמוד תורה הרא״ים — רחובות
ברכת מזל טוב כנה ולבבית

למנהלנו המסור והנערץ רב הפעלים ממניחי היסודות לחנוך החרדי ברחובות

הרב **משה שלומון** הי״ו

ולמשפחתו הכבודה

לאירוסי בתו המצוינת והמהוללה **מלכה חיה** תחי' עב״ג

ענבי הגפן בענבי הגפן

יהא רעווא שהזוג יעלה יפה בקשר של קימא לתפארת המשפחות הנכבדות

חבר המורים והעובדים

המחלקה לקליטת עולי ברית המועצות
של אגודת ישראל

היום בשעה 2 אחה״צ בדיוק באולם הגדול של מלון ״המרכז״ בירושלים

עצרת החג

לאחינו העולים

מרוסיה, גרוזיה ובוכרה

בראשות גדולי ישראל וראשי יהדות התורה

— בליווי תזמורת —

בני ירושלים מוזמנים!

מקומות מיוחדים לנשים

הסתדרות אגודת ישראל באר״י
סניף בני־ברק

היום, יום שלישי ג' דחוה״מ סוכות בשעה 8-00 בערב תיערך אי״ה בבית הכנסת הגדול ברחוב ר' עקיבא 53

עצרת חג מרכזית

דברים ישמיעו:

הרב הגאון ר' לייבל ב. הלפרט שליט״א רב בצפון ת״א מלפנים אב״ד ווסלוי

הרב הגאון ר' משה זאב פלדמן שליט״א

הרב יצחק מאיר הי״ו ראש עיריית בני־ברק

ראש ישיבת חסידי גור הרב אברהם ה. הרשקוביץ הי״ו יו״ר אגודת ישראל בב״ב

— הציבור מוזמן —

מקומות מיוחדים לנשים

הבטיחו לעצמכם את התזמורת החסידית

״פאר״ — הרשקוביץ

ובנוסף לאורות השמחה

בשמחתכם תקבלו שי

תקליט חסידי חנם

— לפי בחירתכם

הזמנות: בילהר, ר' עקיבא 66, ב״ב טלפונים 03-792669, 03-788047

יותר בזול

לקראת החגים

רשמי קול, פטפונים, הדפסת המינות, מצלמות, מערכות סטריאופוניות

כדאי לקנות אצל רפאלי, בני ברק, רח' רבי עקיבא 93

ברוך דיין האמת

נפלה עטרת ראשנו

נלקח מאתנו בעל, אבינו היקר האהוב והחביב

ר' **שלמה יוסף** בן ר' שלום הלוי **שיינר** ז״ל

מפינצ'וב — פולין

הלויה התקיימה אתמול, ב' דחוהמ״ס, י״ז תשרי תשל״ו (22.9.75) בהר הזיתים בירושלים

תנצב״ה

המשפחה

יושבים ״שבעה״ אחרי החג, בבית המנוח תל־אביב, שדרות הר הכרמל 33

מפני קדושת המועד

התאחדות בני הישיבות בדרום — ת.ד. 92 אופקים | בית מדרש גבוה להוראה כולל ״אוהל יוסף אשקלון״

עצרת עם ושמחת בית השואבה

אנו שמחים להודיע לבני הישיבות בדרום ולקהל הרחב באשקלון שהיום, יום ג', ג' דחוהמ״ס תתקיים אי״ה

עצרת עם ושמחת בית השואבה

בהיכל הכולל (ליד התחנה המרכזית) באשקלון

בהשתתפות **ראשי ישיבות, רבנים ואישי ציבור**

הקהל הרחב מוזמן

תחבורה תצא **מבני ברק** — הגנוב׳ בשעה 7.00

מבאר שבע, מאופקים, מנתיבות ומשדרות — מרכזי ההתאחדות

תזמורת מעולה תנעים את השמחה

מדוע שותים בחג המוער

יין קונדיטון?

כי חז״ל החשיבו מאד את היין קונדיטון כדמוכה בירושלמי פ״ג דמועד קטן ה״ב: ״רבי יונה הוה ליה סיפרין אתי שאל לרב הונא: מהו למזבינהו במועדא? א״ל: שרי, מיהו את במועדא? זאת שתי קונדיטון במועדא״. התיר לו לסחור כדי שישמח במועד ע״י שתית יין קונדיטון.

קונדיטון

היין העתיק ביותר

יקב אשמר, מוצא

כשר למהדרין מן המהדרין בהשגחת ועד הרבנים של אגודת ישראל בירושלים

מחר

יום רביעי, י״ט תשרי

יומא דאושפיזא דאהרן כהנא קדישא

ברכת כהנים ליד כותל המערבי

כל הכהנים שבארצינו הק' מתבקשים להשתדל לבוא לברך את עם ה'

✶ זמן תפילת שחרית בשעה 8

✶ ברכת כהנים דשחרית בשעה 8.45

✶ תפילת מוסף ברוב עם בשעה 9.45

✶ ברכת כהנים דמוסף בשעה 10

ספרים * סופרים * ספרות

הרב ח. ש. פרוש

בצל החכמה – חלק שלישי

„נשאלתי אם מותר לצלצל בפעמון בפלבאחן יציו במתפשיק אל גברי בניו־יורק לאיזה צורך, כי בעת שב־בר-מוצ"ש פה, עדיין יום ש"ק בניו־יארק, והוי במצוה לעכו"ם לעשות מלאכה בשבת, או דילמא בתר ישראל המצוה אזלינן, ולדידי' באותה שעה כבר חול גמור הוא ומותר לו לצוות לעכו"ם לעשות מלאכה — אחר זמן נשאלתי פה וינא יצ"ו מ־סוחר מניות, אם מותר לו בעש"ק לתת הוראה טלפונית לסוכן גבו־הוד בניו־יארק יצ"ו, שהלה יקנה שם עבורו מניות מסויימות אחר ש־נפתחת הבורסה שם אחר הצהרים ב־שעה ארבע. באותה שעה, הוא עדיין יום עש"ק בניו־יארק, אבל הוא כבר שעה תשע ליל ש"ק פה וינא, אם אזלינן בתר ישראל המצוה ולדידי' הוי כבר ליל ש"ק בשעה שהסוכן יקנה המניות עבורו ואסור, או דילמא בתר המקום שנעשית בו המלאכה אזלינן, ושם הרי גם בשעה הקני' עדיין יום חול הוא ומותר".

שאלות אלו והדומות להן נידונות בהרחבה בקי"ל סימני הספר „בצל החכמה" — חלק שלישי להגאון ר' בצלאל שטרן שליט"א אב"ד דק"ק קהל יראים בעיר הבירה וינא, לפנים אבד"ק הרטשכסדט, פאפא, עדת ישראל בעיר מעלבאורן. הנשיא התאחדות הרבנים החרדים באוסטרליה.

לפניך הורה חיים בכל הליכות החיים, הן בין אדם למקום והן בין אדם לחבירו, דיני מקח וממכר, הלכות אורח חיים בצד בעיות מסובכות בדיני רבית, עניני אבן העזר ליד שאלות קשות ביורה־דיעה, בירורים שהזמן גרמא ופלפולים בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים אשר מפיהם אנו חיים מאותה שעה שעמדנו כאיש אחד, בלב אחד, ליד הר־סיני ועד אחרית הימים בהם „לא ילמדו עוד איש את רעהו".

המחבר שהוא דמות מרכזית ביום בעולם ה„משיבים" מפתיע בבקיאותו המקיפה בספרי השו"ת למיניהן, ובפתרונותיו לכל השאלות האקטואליות בכל שטחי החיים, דעתו רחבה לא רק בפסק אלא גם בהבנת המעשה היום־יומי, בקיצור רב פוסק בעל שיעור קומה העוסק בבעיות קשות ואינו מושך ידו מספיקות שהן כאילו נראות כדברים של מה־בכך.

אין ספק כי בראש וראשונה תופסת אלפי מקום, הגישה הרוחנית באונגרי', זו הכורכת יראת שמים עם הקפדה על מנהג קל של דורות ראשונים, כך שאינו נמנע מלדון בשאלה של מנהג אודות גזיזת הצפרנים וכו' דומה, אך מאידך גיסא הוא לנגד עיניו העוסקים בהלכות חמורות של דיני שבת, או רבית וכו'. וכאן מתאחדים בקיאות עצומה בהליכות רבה כשהמטרה היא אחת: לאפוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

העידן המדרגי של כלי התקשורת מוצא את ביטויו בשו"ת „בצל החכמה" כגון: אם מותר לבן א"י לטוס באוירון מא"י לחו"ל ביו"ט שני של גליות וכו', ואף שאלות ספציפיות הנוגעות למקום רבנותו באוסטרליה, לאיזה רוח יהיו פונים פני החתן והכלה תחת החופה באוסטרליה, או לאיזה צד ישוב פניו בשעת קידוש הלבנה במדינת אוסטרליה, וכן החזרת פניו באמירת בואי בשלום בקבלת שבת, „אנחנו פה עיר מעלבאורן וכן ברוב בתי הכנסת באוסטרליה שמתפללין לצד מערב (נוטה קצת לצד צפון), לא היה לנו להפוך פנינו לאחורינו נגד צד מזרח כמנהגנו ולהלן הוא מיישב את המנהג בטוב טעם. מכלול הבעיות הוא מקיף ותובק הדיעות עולם ההלכה, והנה דיני קדימה בברכות, השוב באותו נושא שאלה „אקטואליה" על אכילת גלידה, אם דינה כאוכלין בבריה או כמשקין בקביעה לגבי ברכה אחרונה, ומה דינו של הגביע עבר הגלידה אם חייב הוא בכלל בברכה, אחרי שהוא טפל לגלידה, ואם בכלל יש מקום לברך ברכה אחרונה על הגלידה לאחר ששוהין באכילתה הרבה, בין היתר שאלות כאובות: כספי שילומים של האשה, מה זכות הבעל בהם, האם מותר לקבל נדבה לבנין בית הכנסת מישראל שמר לחלל שבתות על מנת שירשנו לזכרון עם קיבו שהיו מומר לחלל שבתות, ספרים שנדפסו ע"י מין בדפוס איטימס, וכו' מה דינם. כך החדר היא הלכות רבות בגאונות ובהבנה מתוך דעת זקנים של גדולי ההלכה הדברים מאירים ושמחים.

קצרה היריעה מלהאריך אודות הנושאים הרבים הנידונים בספר גדול הכמות (מכיל רל"ב עמודים כפולים) שהוא בעיקר רב האיכות.

אך דבר אחד ברור, לפנינו ספרו של גאון ופוסק אשר רבים מתחממים לאורו ונוהגים כהוראותיו ואין ספק כי לא רק רבנים היושבים על מדין ימצאו בו ענין, אלא גם תלמידי חכמים רגילים יתבשמו מריחו הניחוח של הלכה למעשה, אשר יראה שהתורה מתנוצצת בו, מי יתן והגאון ר' בצלאל שטרן שליט"א יוסיף לזכות את הרבנים בפסקיו ולהגדיל תורה ולהאדירה עד ביאת אליהו כהן צדק ומלך המשיח במהרה ובימינו בב"א.

שנת לימודים חדשה

(המשך מעמוד ג')

שיצנה גם על דרישות משרד החינוך וממכן ימשוך את ההורים, כי אם גם צריך להבטיח את ההוצאות להחזקת בית הספר, תשלום שכר מורים עד לאחרון זמן בו מקבל את העשור הדרוש, לעתים זה נמשך יותר משנה ובמקרים מסוימים אף יותר מזה. נוה חלק מן ההוצאות של מרכז החינוך העצמאי אשר משרד החינוך אינו משתתף בהן, הוצאות אלה עשויות להתכבם השנה לאחר ההתייקרויות ביותר משבעה מיליון לירות לפי אומדן זהיר מאוד.

אבל אין זה עוד הכול, כדי להבטיח את צביונו ודמותו של החינוך העצמאי, יש צורך בתוספת שעות לימודים. במסגרות היהודיות שאינן נמצאות בתקן הרשמי הן כוללות, כיתות מכינות לכיתה א' שהנסיון הראשון הצליח ביותר. תוספת שעות ללימודי קודש, תוספת שכר למורים בעלי רמה תורנית גבוהה, כדי להשוות את שכרם לשכר של בעלי השכלה אקדמאית. החזקת חבר בודקים שמשימתם העיקרית היא, מעקב תמידי אחרי התקדמות התלמידים והעלאת רמתם הרוחנית, וכן להמריץ את ההורים במלאכתם ולשקוד על גידול ילדיהם והדרכתם בעבודתם. החזקת עשרות ישיבות ערב שמחזיקות את התלמידים במסגרת תיכונית שעות רבות מעבר לשעות הלימודים הרגילות ועד לשעות הערב, כדי להוסיף על כדת תשקם בתורה, ישיבות הערב מודרכות על ידי אברכים מללים אשר לעתים קרובות יש צורך להסיע אותם מדי ערב ממקום מגוריהם אל המוסדות. בישיבות ערב אלה מקבלים התלמידים גם ארוחות ערב משביעות. על זה קשור תקציב גדול, שכאמור, מתקרב בסך הכל לשבעה מיליון לירות לשנה ביחד עם יתר ההוצאות.

אולם, ההכרה שהוצאות אלה הן אבר שמשמתו של החינוך העצמאי תלויה בו, היא המדריכה את המאמץ שבנפשה להחזיק את כל זה. הכרה זו נובעת מתוך סקירת התוצאות, עובדה היא, שעד היום מהווים תלמידי החינוך העצמאי רוב מנין ורוב בנין בעולם הישיבות וגדולי ראשי הישיבות תורים בכל הזדמנות על עבודה זו, תוך הדגשה על רמתם ועל מדת דיעותיהם של התלמידים שהיא לא בלבד שאינה נופלת מכל תלמיד אחר, שבא מכל מקום שבא, אלא לעתים קרובות אף עולים ברמה ובדיעה שרכשו במוסדות החינוך העצמאי.

התפתחות מן השורשים

אולם, לא היה זה נכון אם נאמר שנופת ההתפתחות נעצרה, ראשי החינוך העצמאי מציינים את התנופה הגדולה של התפתחות רשת הגנים ועשות יום מאז עברה הרשת לפיקוחו של מרכז החינוך העצמאי. גם השנה נפתחו עשרות כיתות גן חדשות, הוקמו מבנים חדשים במקומות שבהם לא היו גנים לחינוך העצמאי. עובדה זו מעניקה תחולת חיים חדשה לחינוך העצמאי, אם יש גדיים יהיו גם תיישים. במקום שבו קיים גן ומעון יום, יש סיכוי גם לבית ספר. והכנת התשתית החדשה מעניקה סיכויים גדולים להתפתחות בשלבים ובהבנות מוקדמות על פי התחזיות שנראות בגנים עצמם.

בצד השני, נעשה בשנתיים האחרונות מאמץ בכיוון ביצור הכיתות הגבוהות, על מנת למנוע נשירה כאשר הילד עומד לפני פרשת דרכים. בחוץ קורצות לנער הרבה הזדמנויות. חטיבות הביניים שהוקמו ברשת החינוך הממלכתית דתית, מושכות תלמידים והורים שמתפתים מן הקסם החיצוני. החינוך העצמאי הגיע לכלל מסקנה, שיש צורך ביצירת מסגרות חדשות אשר ישמשו אלטרנטיבה לחטיבות הביניים. כך נולדו החטיבות התורניות השונות אשר עשו מלאכה נאה. הגיעה השעה שמסגרות אלה יקבלו מעמד יציב יותר במסגרת החינוך העצמאי, כיון שאין זה בריא לא למערכת החינוכית ולא לילדים המצול ההתחרויות העשויה להרוס את הכל. והחינוך העצמאי חותר לקראת יצירתה של מסגרת זו ובינתיים התחיל להפעיל חטיבות תורניות ליד בתי הספר עבור תלמידי הכיתות הגבוהות. בחטיבות אלה מקבל הילד טיפול אינדיבידואלי, לעתים גם במסגרת פנימייתית המרתקת אותו עשרים וארבע שעות ביממה במשטר חינוכי קפדני המרחיק אותו מהשפעת הסביבה, שלעתים קרובות היא גם שלילית ולא רק לא מסייעת.

למסגרת עבודה זו שייך גם הצפיו ליצור חטיבות ביניים עבור בנות בבתי הספר "בית יעקב", בעקבות הנסיון המוצלח ימשיך החינוך העצמאי בפיתוח מסגרת זו, על אף העובדה שהיא מחייבת אותו למאמץ כספי גדול יותר אשר עשוי להכפיל את סעיפי ההוצאה שבהן אין משרד החינוך משתתף.

כאמור, נפתחה שנת הלימודים ללא זעזועים. אולם כל נהעלם מן העובדה, שזה לא היה צפוי כך. להיפך, צפוי היה זעזוע חמור, כאשר על החינוך העצמאי היה תלוי חרב דמוקלס של פיטורי מאה כתות הוראה על פי הבניה הקיצוצים של משרד החינוך ההרבבות שהופעלו בפתח שנת הלימודים האחרונה. ביום זה הדור שנתם של ראשי החינוך העצמאי אשר עשו הכל כדי להעביר את רוע הגזירה. היה צורך במידה גדולה של עצה ותושיה להיאבק עם הגזירה ולהוכיח שאין הציבור היהודי יכול לעמוד בה, ולא רק מטעמים כלכליים, כי אם גם מטעמים חינוכיים הנוגעים לאופיו וצביונו המיוחד של החינוך העצמאי שהוא שונה מכל מערכת חינוך אחרת. ואמנם בעזרת ה' הצליח להדוף סכנה זו ומספר כתות ההוראה שפוטרו היה זעיר וכך עבר החינוך העצמאי גם על גל זה שאים להשביע אותו.

המנהל הכללי הג"ר שרגא גרוסבארד מדגיש בדבריו: אנו עומדים ערב שמחת תורה, מהראוי שהצבור יתעורר ויתנן לעצמו, כי אילולא החינוך העצמאי לא היתה, חלילה, תקומה לתורה ולמוזיה בארץ ויש הרבה יסודות להנחה זו, אין בה כל הפרזה, והכוונה גם לרשת הענפה של מוסדות החינוך לבנות "בית יעקב" שנמצאת במסגרת של החינוך העצמאי, שהיא לא רק מסייעת בהקמת בתים נאמנים לתורה המחזיקים ידיהם של לומדי תורה, כי אם גם בכך שהיא מהווה משענת גדולה לקיומן של הישיבות והכוללים בישראל. מכוח הדגשה זו, שהחינוך העצמאי נושא על שכמו את המעמסה הכבדה של קיום התורה, אנו מטים שכם למשא זה, מתוך בקשה שהציבור ידע להתיצב לימיננו בכל מאמצי כחו.

המודיע ד'
י"א תשרי תשל"ו

בצלאל לנדוי

הפצת אתרוגי ארץ ישראל

(מאמר שני)

בעקבות הבסיס ההלכתי, שהובא לעיל, כאמור, בראשית ספרו „נפש החי", הפעיל הרב מקאליש תעמולה נרחבת להפצת אתרוגי ארץ ישראל. את האתרוגים היה הרב מקאליש מפיץ בקהילות פולין וההכנסה העודפת על ההוצאה היתה מוקדשת למען „כולל הוארשה" בירושלים.

בידי הרב החסיד ר' מאיר שצרנסקי, מיסדו של ביהמ"ד החרדי הראשון „בית יעקב" בישוב החדש, נשתמר מכתבו של הרב מקאליש לגיסו ר' ליבוש פאנצער, בו הוא מודיע: „הנני שולח לכבודכם אתרוג אחד מובחר שבמובחרים מארץ הקדושה, כי אתרוג כזה מארץ הקדושה רחוק המציאות, והוא יקר משהם ופז רב — ואם יחפוץ אתרוג מובחר אחד עוד בציון זה, כאשר יודיעו לי בדעפעשע, אראה לשלח כי מוצלחים הם, ורבים השואלים מקדושי הדור מובחרים כאלה, ועבורם בחרתי מאד מובחר שבמובחרים", והוא מוסיף להתגן „נא להשתדל שאנשי שלומנו לא יקחו שום אתרוג מקאפרוס, ובפרט אלה שחתמו על צעמה, חלילה להם למעול מעל ולבגוד בגד".

וכך היה הרב מקאליש מפיץ את האתרוגים בקהילות הגולה: כל אתרוג ואתרוג מונח בקופסא חתומה סמוך מעין הקונה. כל הבא לקנות אתרוג למצוה נותן דמיו חמשה רובלים, ונוטל קופסא מבין הקופסאות החתומות, רק לאחר התשלום נהייה, הוא פותח את הקופסא, ואם אין האתרוג מניח את דעתו הריהו חוזר ונותן חמשה רובלים ונוטל קופסא אחרת, עד שהוא מוצא אתרוג שלבו חפץ.

ערעורים על מעורבות כולל וארשה בעסקת האתרוגים

כאמור, יזם הרב מקאליש את עסקת האתרוגים מתוך מגמות מספר: להגביר את הקשר בין תפוצות הגולה לבין הישוב בארץ ישראל, לעודד את פיתוח החקלאות בארץ הקודש ולהגדיל את הכנסות הכולל שאליו הוקדשה ההכנסה היתרה על ההוצאה.

הרב מקאליש לא היסס להשקיע מכספי הכולל במטעי האתרוגים, השקעה שהשתלמה במשך השנים, אולם בשעתו היו שטענו נגד סיכון בכספי הכולל ע"י השקעתם במטעי האתרוגים ובינתיים היה צורך „התכבלתי" ליך פרומקין.

כך השמעה טענה נגדית מצדו של יחיאל בריל עורכו של „הלבנון", העתון המתחרה שהופיע במאינץ. במכתבו שנכתב לפני מאה שנה בדיוק ביום כ"ד אדר תרל"ה, הוא מצרער, באזני יחיאל מיכל פינס על עיסקת האתרוגים של הרב מקאליש ומגמה לרמוז על מעורבותו של ר' זלמן לעוי מגדולי המבינים להבחין בנטיעות האתרוגים, בין מורכבים ובלתי מורכבים שנמנה בין ראשי כולל וארשה, בעיסקה זו.

במכתבו הנ"ל טוען יחיאל בריל: „בשנה הזאת השכיל מר האוצר (הוא ר' יעקב ספיר בעל „אבן ספיר" ואחד המומחים הראשונים לאתרוגים) לחבר אליו גם את הרב ר' זלמן לעוי, העושה המעשה של כולל וארשה, המושל על רוח הרה"צ אירנבוך, ובזה הצליח ביד מר יעתני לעשות שותפות או מסחר עם הרה"ג ואקס מקליש על ששת אלפים אתרוגים מאתרוגי יפו, וכמדומני שמשלם בעד כל אתרוג רק ערך 5 פיאסטר, ומובן מאליו שהרה"ג אוירבאך, אשר בשנה העברה התמרמר על אתרוגי יפו היו בעיניו פסולים, על אשר יוצאים מתחת ידי הספרדים, עתה הוא מכשירם ומהללם שבע, כי הריהו שמוזיה הרה"ג ואקס מאתרוגי א"י הוא נותן לכולל וארשא שהוא נשיא הכולל הזה בחו"ל במקום הגאון מיילש מווארשא".

ולהלן טוען איפוא שהרי"ם אוירבוך הסכים לעיסקה זו, כדי להגדיל את הכנסותיו של כולל וארשא. ואין לערער על כך שאמנם נועד ייצוא האתרוגים בין היתר להגברת הכנסות הכולל. כדי להשתיק את הקטרוג, שיצא בימים ההם ע"י המתנגדים לעסקי האתרוגים, בטענה שהאתרוגים הם בחשש מורכבים הוקמה ועדת מומחים מיוחדת לבדיקת כשרותם, אולם גם לאחר בדיקה יסודית נשמעו ערעורים מצד גורמים מסוימים. כי ההיתר ניתן מתוך צורך בהגדלת הכנסות כולל וארשא.

לא נבוא כאן להגן על כבודו של ר' זלמן בהרי"ן מגדולי בוני בניה של ירושלים, המתואר במכתב הנ"ל כמושל על רוח הרה"ג רי"מ אוירבוך. נכון שהוא היה תלמידו המובהק ושימש כאחד מעושי דברו בעמידתו על משמר קדושת ירושלם, אולם הס מלהזכיר חשבונות אישיים. והדבר הוא בדרך ועדת המומחים, הנ"ל. פרשת ועדת המומחים, שהוקמה לפני מאה שנה לבירור כשרותם של מטעי יפו, הנה נושא בפני עצמו הטעון ליבון ובירור. אולם מתוך הדי"ה אנו למדים של הרי"מ, וכך ציון בשאלי הדיה. "ויתן כי הרב שלמה זלמן לעוי עושה עתה מסחר באתרוגי יפו הבדוקים, לא רבה להגיע גם הואי. דמותו המופלאה הנראה כהרב אבן ע"י ר"א כישוב בספר „המחה שערי", ועדיין לא מיצה את מלוא החומר ופרקים מתולדות היה ניתן להוסיף מכה וכוזה.

הביקורת לא היתה מיוחדת כנגד כולל הוארשא שהיה במרכז בעסקי האתרוגים של הרב מקאליש. אף כנגד ממוני כולל הפרושים, שעודדו אף הם את ייצוא האתרוגים, הוטחה ביקורת על הצבית כספי הכולל למטרה זו. הכיתגו את כיצירה של ועדת המומחים הנ"ל במסגרת מאמציהם של רבני ירושלים לעידוד את יצוא האתרוגים, וההולך על כך באסיפה מיוחדת. אולם יצאו צירורים על הוצאות הנסיעה וכו' שנגרמו בגלל שיגור משלחת זו, וכך אנו קוראים במאמר (הבצלת תרלי"ת, גליון כ"ב של „ירושלים (הבצבה"). ואם יקיתה לפעלים המכבים הפרושים יאמר יהודי". ואם לטובת עניים יאמרו פלוני הכהן הציג לצאתם כי טוב תבות לשלוח אנשים להוד את גננות האתרוגים אשר מסביב לצפת וטבריה לדבר הזה יש גם כחא לכסף ההוצאה. האסיפה בודה בהכמתה כי נכון הדבר, ועד מהרה יצאו ששה מבקרים ליפה בכפרי הגליל על הוצאות הכולל, וביה גם שם, ובעזרת נאמנה יעידו כי האתרוגים יגדלו מבלי פסולת ובשדים המה — — — האם לא תיקון גדול נתקן באסיפה הזאת ומם לא כסף רב הוציאו על הדבר הנשגב הזה, כי הן לא רחוקים המה כפרי הגליל מעירנו, ולפי דברת רבים אך שלשים חמש לירא הוציאו המבקרים הנכבדים בדרכם זה, וכך כזה, אשר אך חמשים משעות צערו כה לנדות בו ירח ימים, כמה נחשב הוא ד'. כמנהלי כולל הוארשה, כך גם ממנהלי כולל הפרושים התעלמו מביקורת העתונות והמשיכו בפעילותם החיובית, שהיה בה גם משום עידוד לישוב אר"י וגם משום עזרה קונסטרוקטיבית להכנסות מכובדות לישובי ירושלים שמספר אפשרויות התעסוקה שלהם היו מוגבלות בזוכרת, בתנאי הימים ההם.

עם הגברת הפעולה להפצת אתרוגי א"י הורחבו מטעי האתרוגים, לא רק בגליל אלא גם ביפו וביהוד אזורי הארץ. והיתה בזאת פריצת דרך לייצוא אתרוגים לקהילות חו"ל. גדולי וטובי ירושלם עסקו בסחר האתרוגים, וכדוגמא נזכיר את ר' ביינוש סאלנט, בנו של הרשים רבה של ירושלם, ר' זלמן בהרי"ן, ר' ישעיה אורנשטיין, ואין כל ספק שהם ראו ביצוא האתרוגים לא רק עסק מסחרי שאיפשר להם להתפרנס מעמלם בדרך כבוד ולא להזדקק לקופת הצבור, אלא שהם ראו בכך אחד הצעדים להידוק ההזדהות של קהילות חו"ל עם ארץ הקודש, ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה.

הרב מקאליש ורבי ישעי' אורנשטין מתווים תוכנית לפיתוח כללי

מתוך אגרתו של ר' ישעיה אורנשטיין, המצויה בידי כותב הטורים ואשר תפורסם במקום אחר, אנו למדים על נכונותו של ר' ישעיה, מנציגיו המובהקים של הישוב הישן ומגדולי הלוחמים נגד בתי הספר החפשיים, להטות שכם ליזמתו של הרב מקאליש, לפעולות קונסטרוקטיבית ולפיתוח כלכלי. כן הוא רומז שחברו למערכה זו, רבי זלמן בהרין, מראשי כולל וארשה ומנהיגיו הבולטים של הישוב הישן, נכון לתת ידו לכך, אם כי לא ניתנו הדברים להיאמר בפומבי.

במכתבו זה הוא מספר כי בתקופת שהותו בביתו של הרב מקאליש, בחורף תרל"ט, גיזוהה ביניהם הצעתם של ראשי חברת „מזכרת משה", אשר הייצו אליו כלוגדין לשיתוף פעולה בפיתוח ירושלם.

הרב מקאליש היסס לענות להם בחיוב: „והסמר וגיעוקו אתו, יען כי לא ידע את האנשים בבדקתם ויראותם, וכאשר בשהיר קרן התורה והיראה הולך ושפל, לולא נתוה עיר לד' אשר ההיה ברה ונקיה מרודף אחרי ההבל המדומה ולהשתתף בילדי נכרים, הלת אה"ק ובראשה ע"ק ירושלם ת"ו, ופן ואולי יאבו האנשים במשך הזמן לנהל את צאן קדשים אחרי מדברותם אין רצוני להיות בחברותם".

הרי"י אורנשטיין מוסיף על דעתו של הרב מקאליש „ולו ידע כי לב האנשים הללו שלמים הם, ואין מבוקשם אך להרים קרן הארץ, ולגדל חרפת העני מהעם היושב בה, ויגהלום ללכת בעקבות אבותיהם, ותחת השגחת רבני וצדיקי הזמן היושבים בקודש יצמיחו, להשגיח עליהם בעין פקוחה על עבודתם ויראתם, כי אז בגבורת הארי ומרוצת הצבי היה מדלג על ההרים לתת ידו אתם בחוברתי".

רבי ישעיה מעיד על הרב מקאליש „שהוא בקריב גופו ונפשו ומאודו קמנו, להשקם בהישום נרזות לשכב עצוה, להסיר חרפת העני והדחוק מיושבי הארץ". אף משתוקק היה לביסוס הישוב על יסוד חקלאי „ואמנת אמרה נפשו, כי ישלחו אחבי"י את ידיהם בעבודת האדמה, ואז ירצו לפני קונם, ולמטרה הזאת הקדיש פעולותי". בעקבות שאיפתו זו הגיע הרב מקאליש לרבי ישעיה לקבל על עצמו „שליחות של מצוה, לקבץ נדבות בין אחבי"י יושבי פולין ורוסיא אל המטרה הזאת, הייגו להדפיס אקציאהען (מניות) כל אקציאן בסך 25 רובל וכל הקונה את האקציאן יהיה לו חלק בארץ, בנחלת הארץ, ובכל המצוות אשר יעשו ספירותיה, הכסף ינתן לאמיתות, והמקבץ יקח קרקעות וינהגו בידי אחבי"י לעבדם ולשמרם".

רבי ישעיה אף גילה נכונות להוצאות להצעה כדבריו: „הנני נודד בין בה והנה לחפש עזר מהמתנדבים בעם, ובמקום ביאי אתעדד אשימה מה בפי אנשי מוצ לדבר הזה ואשיבנו דברי". לאחר שיחות בקהילות ישראל שם עבר בנדדו הגיע רבי ישעיה למסקנה: „לפי השערתי יש לאל ידי לעשות רבות בזה, אך צריך יגיעה רבה ומהירות בלי לחוס על הזמן".

מאמציו של הרב מקאליש להיתבצת מטעי האתרוגים לא זכו בשעתם להיענות הדרושה, כשם שיתר הצעותיו לקידום קונסטרוקטיבי של הישוב הישן לא נתקבלו בעין יפה. הצעתו להקדיש סכום נכבד מכספי ה„חלוקה" לרכישת חצרות בירושלים העתיקה ולהתיישב בהם את בני הכולל, הצעה ששולבה בה מגמה מוצהרת להרחיב את גבולות הישוב היהודי בירושלים העתיקה, נדחתה אף היא ע"י ממוני הכולל בימים ההם, מחשש לפגיעה בבני הכולל שהיו סמוכים על הכנסות ה„חלוקה" וכל צמצום היה פוגע בהם.

הרב מקאליש שיגר סכום ניכר לירושלים לרכישת חצרות ברובע באב־א־חוטא בעיר העתיקה, משמאל לדרך היסורים, מתוך מגמה, לבסס את האחיזה היהודית באזור זה. בהזדמנות שניה נוכח כי שם היתה ראשית ההתיישבות היהודית לפני 150 שנה, השלטונות המוסלמים דחקו רגליהם בכיוון הרובע היהודי במעלה הר ציון, וכוללי החסידים השתדלו להתבצר דווקא באיזור זה. להצעתו הבלתי שיגרתית של הרב מקאליש קמה התנגדות מצד מנהלי הכולל בימים ההם, ורק חצר אחת נרכשה בכספי הרב מקאליש, והיא מצויה ברשות הכולל עד היום הזה (כ„חצר בת המשקל" עוסקים ראשי הכולל זה היום בהקמת קריה שלמה בסביבות רמות היא „רמתיים צופים". תהא זוכם צלותה).

בסוגריים יצוין כי גם לאזור זה, בסביבות קבר שמואל הנביא, ישנה מסורת התיישבותית רבת יוחסין, אם לפני שלוש מאות שנה ומעלה, כאשר במקום התעוררו חקלאים יהודים שהיו באים לירושלים לחגים ולימים הנוראים, ואם בראשית השלטון המנדטורי, כאשר ביוזמתו של רבי עקיבא יוסף שלזינגר, התארגנו שומרי החומות מבני ירושלים לרכישת קרקעות באזור זה במסגרת „רמתיים צופים".

מחול זה, דחיית הצעותיו של הרב מקאליש, גרם לצמצום תחום המושב היהודי בצפון ירושלים העתיקה בין החומות, אולם במאמרנו אנו מצטמצמים לעניננו נטיעת אתרוגים, ואמנם לא ארכו השנים ומטעי אתרוגים נוספו באזורי הארץ השונים.

ליצירת גשרים בין הישוב הישן והחדש

כותב הטורים מספת כל רמז או נסיון שנעשה אי פעם לגשר על הפער בין הישוב הישן והישוב החדש. כך למשל לא הוערכה כראוי עד היום יציאתו של ר' חיים דוב לשמש כשו"ב במושבה שפיה הסמוכה לזכרון יעקב. לפני ר' חיים דוב (חתנו של ר' יעקב דוד ספקטור, אחיו של רבי יצחק אלחנן מקובנה), היו אפשרויות להסתדר גם בירושלים, אולם הוא ביכר להתיישב במושבה הקטנה אשר במורדות השומרון, ועד יום פטירתו שימש שם כנציגו המכובד של הישוב הישן.

אף כאשר השיא את בתו לרבי נחום ויספיש הי"ד, בנו של ר' דוד בהרי"ן, העביר אותו מירושלים למקום מגוריו בשפיה, העברה שזכתה לברכת זקנו הגדול רבי עקיבא יוסף שלזינגר, בראותו בכך הגשמת משאלות לבו ונפשו להרחבת גבולות ישוב אר"י על טהרת הקודש.

אם לרבי עקיבא יוסף היה נציג בשפיה, הרי חברו במערכות ירושלים רבי ישעיה אורנשטיין, זכה לנציג באזור זה, בשעה שבנו של רבי יעקב אורנשטיין, ר' יוסף חיים, והוא גיסו של ר' משה בלויא, נתקבל כשו"ב במושבה המרכזית בשומרון, היא חדרה.

רושמי קורות ירושלים, שיעקבו אחר פעילותם של מוסדות הישוב הישן בשנות תר"ס—תר"ש לא יוכלו להתעלם מחלקה של אגודת הסתר „אחוה" בעניני הרבנות וכו', ואם כי חסרה עדיין הפרספקטיבה הדרושה להערכה, אין להתעלם מן העובדות וכך מסופר שנציב לשכת „אחוה" בחדרה יצא לחפש אחר שו"ב למושבה חדרה, ורגליו הובילו אותו ללשכת „אחוה" בחברון, שם הוחלט לשגר את הרי"ח אורנשטיין לחדרה.

המושבה חדרה נוסדה בשעתה ע"י עולים חרדים מליטא, ובין מייסדיה נמנה רבי משה מרדכי עפשטין (לאחר מכן ראש ישיבת חברון סלאבודקה). עם השתלטות החילוניות בחיי הציבור חלה במושבה זו, כמו ביתר מושבות הישוב החדש מחוץ לירושלים, הידרדרות בעניני הדת, והרי"ח אורנשטיין שהגיע לשם, מיד עם סיום השלטון התורכי, נתקל באוירה עויינת מצד תושביה. תושבי חדרה לא נמנו על הקבוצות השמאליות, שראו בין מטרותיהן התפרקות מעול תורה ומצוות, אלא דווקא מחוגי הימין האזרחי, אולם לגבי ההידרדרות החילונית לא היה כל הבדל ביניהם.

לפני שנים אחדות הוסערנו למקרא הידיעות על התנגדותם של תושבי שכונת הפועלים בחדרה להקמת ישיבה בתחומה (ברבות הימים הוסדרו העניינים לישיבת תורה מתפתחת לתפארה, בחסותה של ישיבת איטרי הדרשלמית), אולם רבים יופתעו לדעת כי עד לפני כחמישים שנה כאשר הרי"ח אורנשטיין, בן למשפחה הירושלמית וחתן למשפחת קלונסקי החברונית, הגיע לחדרה לבוש שטריימל לשמש כשו"ב, נתקל באוירה עויינת, ורק בעמל רב הצליח להסדיר את העניינים הדתיים הראשונים החיוניים ביותר, כגון התקנת המקוה והארגון העירוב. ברבות הימים השתלב במערכות הציבור, שימש כמפקד ה„הגנה" הבלתי ליגלית, שהתארגנה להגן על המושבה בפני ההתפרעויות השכנים הערביים, ובלבושו הירושלמי יצא לסייר עמדות המגן בפלוגותיה.

בחדרה עצמה לא נטעו מטעי אתרוגים אלא בתקופה מאוחרת ביותר, בשנת תרפ"ו, ובין הנוטעים היה הרי"ח שניאורסון. הרשים אודות הרי"ח אורנשטיין, שנטע את פרדסי האתרוגים שלו באזור ואדי הוארית, הוא עמק חפר, האזור שנרכש לאחר מכן ע"י הקרן הקיימת והוקמו בו עשרות ישובים חקלאיים.

כאמור, שימש הרי"ח אורנשטיין כמפקד ה„הגנה" אולם „כרמי שלי לא נטרתי" ובתקופת מאורעות תרפ"ט הרסו הפורעים לחלוטין את מטעי האתרוגים של הרי"ח אורנשטיין, שהיו מרוחקים מחדרה.

אין לסכם את המאמר על מטעי האתרוגים בחדרה, מבלי להזכיר את המושבה המיוחדת בגבולה בשם „גן שמואל" על שמו של רבי שמואל מוהליבר, שנוסדה בשעתה על מנת לשמש כברכו למטעי אתרוגים. כמו ביתר המושבות ברחבי הארץ, פרי גם כאן חלה התדרדרות מבחינה הדתית, בגלל היצור הידברות בין הישוב הישן הישוב החדש. אף מטעי האתרוגים יבשו במשך השנים וב„גן שמואל" התבסס קיבוץ חילוני של „השומר הצעיר". (הקבוץ השמאלי הוסיף לשמור על שמו הקודם, קשה לומר ששמעתו טובה, ובני הדור השני הרחיקו לכת ואכמ"ל). אולם אין ספק שנטיעת האתרוגים ב„גן שמואל" בשעתה היתה תנופה חשובה במאמצים להגברת יצוא האתרוגים, אותה פעולה שהחל בה הרב מקאליש זכר צדיק לברכה.

א. מרגלית

הנקודה

„לפחות 500 אירועים שבטיפול המשטרה מדי יום בתל־אביב, היו ביום הכיפורים 50 אירועים בלבד. שמטיב אותו מאשורי בני האזור צפו ההמלוז ביום כיפורי. (מן העתון)

הנה היא קמה מתוך האפר, מתוך הרמץ, מתוך הסחי והבאוש. הנה היא: מקלחת לאור יראוש, עולה כאילו מן האין, מן הלא יאומן, מן הבלתי אפשרי. הנה היא — צפה מן התהום, מבירא עמיקתא — ומתיזה ניצים, ומאירה — מן החושך, מן האפילה — הנקודה היהודית!

היא קיימת. היא בלתי נכחדת ובלתי נכחשת. אפשר לקבור אותה, לטמון אותה שבע אמות בתוך הקרקע הדביקה המאוסה, לצקת עליה סתבות, להציב אותה בפרגודים, להסתיר אותה בחומה של חשיכה — אבל אי אפשר להכרית אותה, אי אפשר לכבות אותה. היא — מוסיפה להבהב במחנק, ללחוש — בתוך היון.

ובהגיע יום הכיפורים היא מתנערת בטלטלה עזה קורעת את כל שכבות המחנק המהמואה, נוטשת את המעטרה — ומתגלה בכל יפעתה, ואורה זורח בכל מקום שיהודי שרוי בו אם רק יהודי הוא — יפשוט את בגדיו הצואים וילבש מחלצות.

*

היכן הוא הסניגור, פרקליט הדור, שישכיל לתאר את כל צצות האור, הבוקעת מן הכרוניקה הפשוטה הזו, המסופרת בשפת המספרים היבשה את הסילנור נורא והאדר, איך שמעל פתוו של יום הכיפורים על אלה שבתחתית הסולם, בשפל המדרגה. איך במלאו הללו — הגנבים, הפורצים, בעלי העבירה — פתר עמוק, תהומי, הם — שאינם יראים את החוק, אלא את זרועו המבצעת ולא את סמכותו השופטת — נחשפו פתאום מוסר גדול ונורא — מצבנו של יום! מתאריך שבלוח! וכל כך נבהלו ממנו, עד שבעיר תל־אביב היו ביום זה חמישים אירועים בלבד בספרי המשטרה, בעוד שבכל יום אחר גדול מספר ה„אירועים" הללו כדי אלף אחוזים!!

היכן הוא הסניגור, שישתיק את כל הקטרוגים ויזדפה אותם ויקח את הידיעה הקטנה הזו, ויעשה אותה קרדום לחפור בה תילי תילים של זכויות.

כי באיזה יום נתמעטו הפשעים כדי־כך?! לא ביום שקשה לגנוב בו, שסיבות אובייקטיביות הופכות את הפשע לנמנע. לא. כי דווקא ביום שקל אובייקטיבית לבצע בו עבירות הרחובות שוממים. רוב התושבים נעדרים מבתיהם שעות ארוכות, משום שהם מסתופפים בצילם של בתי כנסיות. אפילו עיניהם של השוטרים אינן פקוחות כל־כך, מפני שמרביתם של שומרי החוק — תלושים מן הצום. בבתיהם של כל האומות. ומרציהם של כל העמים הללו נופלים על יום שכזה כמוצאי שלל רב. בכל האומות היו תנאים אידיאליים כאלה דוחפים עבריינים בבהת למעלה. בכל העמים היו ביום כזה מספרי הפשעים ממריאים אל השיא הסטטיסטי. כי מה יעשה הבן ולא יקוסא — בדממת הרחובות, בשקט הבוקע מבתי השכנים, וכאשר כל השכונה היגרה ליום שלם לבית הכנסת?

אבל כל פושעי ישראל! דוקא ביום הזה — נוקף אותם ליבם. כשההתמוגגויות מתגלגלות מתוך לידיים — הם אינם נותנים להרימן, כי ידיהם של עבריי עבירות בישראל עסוקות אז בהכאה על לב, וישותם הנפשית, המסורבלת, טועמת פתאום טעם מיוחד בבינו את טעם החרטה, את נקיפת הלב, את ההרהור.

ובאותו עניין מספרת לנו כותרת אחרת על אתנו של היום הזה, שהוא נושף בכוח איתנים אותה נקודה יהודית, מתוך תילי האשפה הרובצים עליה. כי גם אוכלוסיות בתי הסוהר, זו שכבר נתאחמה בחותם של עבריינות למעשה — גם זו, הקרה, הבלתי מתחלחלת, קהת הרגשות, המתוספסת המחושבה — גם זו נזדעזעה פתאום, כשלוח השנה הראה לה את התאריך המיוחד הזה. ושמונים אחוז מבין כל המרצים את עונשם החליטו החלטה מפלאה: להתענות, להיכנס להיכל האצילות, הרחק מעולם החומר, שכל־כך טבעו בו, מתוך לגשמיות העבה, והדביקה, ששקעו בה. החליטו — לצום.

ככל שאדם מנסה להרהר יותר במשמעותה של העובדה הזו הוא מרגיש עצמו נדהם. נרעש, לנוכח עצמתו של היום, המקלף בבת אחת את הקליפה העבה, הקשה, המתוספסת ומגלה, בשפל המדרגה, את התוך הרך, הנכבש והכמיה.

באותה הגיגיות מספרת לנו ידיעה סמוכה על שבתון גמור של רכב ביום כפור, על כבישים ריקים ריקים, על בתי כנסת מלאים־מלאים, על מתפללים המצטופפים ברחובות ובחצרות, כדי לשמוע אל הרינה ואל התפילה, על עשרי טליתות שמילאו את כל הרחובות ועל הרוח שהביסה את החומר העכור ושלטה עליו שלטון ללא מיצרים. על פושעי ישראל שהם מלאים מצוות כרימון, על עם ישראל שהוא סגולה מכל העמים.

כי עוד לא אבדה התקוה ולא נגזרנו לגבי. העמק — בטיט, בביצות, במחנק — היא עדיין לוחשת, היא עדיין קיימת! — הנקודה היהודית, ובוחה עמה לחולל נפלאות לא בשמים היא, לא מעבר לים היא, בפיו של העם הזה ובליבו היא מלחשת ותוססת ומדי פעם היא פורצת מן ההמון אל פני השטח ומתהימה אותנו בנוכחותה.

בית העלמין היהודי בורשה בסכנה של הרס הדרגתי

— מאת ל. בן דב —

ש. ר. יצאה לפולין כדי להביא את אמה המנוחה לקבורה בבית הקברות של גושה למנוחת עולמים בהר הזיתים בירושלים.

בשל כך סבב ציר הביקור סביב בית הקברות הגדול של ורשה בגנשה. שאל כל ורשאי, שאל כל יהודי פולני על בית הקברות של גנשה וישפר לך כי בית העלמין הזה הוא פיסת היסטוריה.

שני בתי קברות שימשו את יהודי ורשה ובנותיה בדורות האחרונים שלפני השואה. האחד של גנשה והשני של פראגה. שניהם עצומים בשטחם, שניהם מקפלים סביבם אוצר בלום של סיפורים ואגדות מרתקות. כמו הסיפור על רבי שמואל זבימקובר, הקבור בבית הקברות של פראגה. יהודי זה שהיה גביר בעמיו חי בתקופת המרד הגדול הפולני של קושצ'יושקו (בסוף המאה הי"ח) ואז כאשר גבר ההרג ביהודים, פרסם ר' שמואל ברבים כי כל מי שיביא לו יהודי חי יקבל תמורתו שלשה רובלים ומי שיביא לו יהודי מת יקבל רובל אחד. יהודים רבים ניצלו בזכות ההצעה הזו, ואילו אותם שכבר נהרגו זכו הודבאו לקבר ישראל בבית הקברות של פראגה.

בית הקברות של גנשה הוקדש בשנת תקס"ו (1806) ופראגה העתיק ממנו ארבעים שנה לפניו. בשטח שני בתי הקברות רבבות רבות של קברים ביניהם גלריה עצומה ומרשימה של גדולי ישראל רבנים אדמו"רים, מענקי יהדות פולין של הדורות האחרונים. די למנות שמות אחדים מהנחם כדי לקבל מושג מה חשיבות בתי הקברות האלו לאומה. האדמו"ר מרדזימין זצ"ל, האדמו"ר מראדזין זצ"ל, האדמו"ר מגודזיק זצ"ל, האדמו"ר מווורקא זצ"ל, האדמו"ר מאוסטרובצ זצ"ל, האדמו"ר מאמשינוב זצ"ל, המגיד מקוזניץ זצ"ל, האדמו"ר מגובלין זצ"ל, הגה"צ מלודזין זצ"ל, רבי חיים סלונבייצ'יק מבריסק זצ"ל ועוד ועוד. יקצר המקום מלמנות שמותיהם כולם.

מה המצב היום בבתי הקברות האלו? בית הקברות של פראגה איננו, נהרס כליל ואי אפשר היום לחזות כל זכר ממנו. ובית הקברות של גנשה? מצבו בכי רע. היום למרבה הפרדוכס הטראגי משמש בית העלמין הזה המצבה הקיימת היחידה בפולין לתפארת קהילתה הנאדרה. ודוקא הזכר הבודד הזה נמצא במצב עגום כל כך. ש. ר. עדיין לא הספיקה להתאושש מן הדכאון שהשרה עליה הביקור.

ביקור בבית עלמין בכלל איננו סגולה למצב רוח מרומם. אבל ביקור במקום שהיה ידוע בטיפוחו ובנקיונו ופאר (אם אפשר ליחד תואר זה לבית עלמין) ולראות אותו עתה שמם, הרוס ועגום, הרי זו חויה קשה ביותר.

„אני זוכרת — אומרת לי ש. ר. ודוק צצבות על פניה — „ביקור של ילדות בבית הקברות, ביום הזכרון של אמי. הייתי בת ארבע־עשרה כשעליתי לקברה בפעם האחרונה לפני המלחמה. אני רואה את השמש הזורחת, השבילים המסודרים, המצבות הגדולות המפוארות בכניסה, העשב המטופח, הכל מבהיק ומרשים. אני זוכרת את קבר אמי, משם פנינו שמאלה לאחוזות יתר קברי המשפחה. נסיתי לחפש את הכרונתי אך המציאות האכזרית טפחה על פני. חושך, שברים, האוהל המפואר שהיה פעם על קבר סבי האדמו"ר רבי ישראל ממודזיץ הוא ארבעה כתלים שבורים וברך עד הברכיים. קדרות, חושך ומרה שחורה בשריד האחרון מורשה היהודית.

היער הסבוך סובב בבית הקברות של גנשה. עצים גבוהים צומחים מתוך הקברים ממש, עשבים כרוחים על השבילים ועל המצבות, גדרים כבוקעים, ענפים שבורים, צלים ובוץ נצחי. הסבך העבות של צמרות העצים מונע מן הברך להתייבש אפילו בחום הקיץ. לפני שנים אחדות הגיעה לכאן קבוצת נערים מהולנד וניקתה את השטח שלפני בית העלמין. היום לא נותרו עקבות ממבצע הנקיון. רוב המצבות שבורות ומנותצות. בוססנו בבוץ עד הברכיים, פה ושם אפשר למצוא מצבות שלמות אבל גם הן מוכתמות בבשם ובגועלי אדמה. אפילו נסינו ללכת על השבילים, הם היו מטושטשים עד כדי כך שאף פעם לא יכולנו להמלט מן הפחד המטריד ההרגשה הכבדה, שאנו מהלכים על קברים.

אין דוקומנטציה משלמת על מי שהיה קבור בורשה, אין מפה מדויקת של השטח. הגרמנים ימ"ש העלו באש את כל המסמכים הפרטים על הקברים. אלו שנותרו שמורים בראשו של יהודי זקן המשקד על בית הקברות. הוא מהלך בשבילים ההרוסים מטשטש בין העצים, מגלה קברים ומוסר על גילויין לכל מבקר יהודי המזדמן למקום, כדי שיעבירם לקרובי משפחת הנפטר במידה וגילו עניין להוציאו מפולין.

לפני שנתיים רצתה הממשלה הפולנית לסלול כביש דרך בית הקברות. ואז הלך יהודי אמריקאי, אדם רחוק מתורה ומיהדות, והתייצב לפני הקונסול הפולני בארה"ב יחד עם ראש איגוד עובדי הנמלים (שהוא אחד האיגודים המקצועיים החזקים ביותר בארה"ב). „אם תגעו בבית הקברות של ורשה" — אמר היהודי לקונסול באותה פגישה — „הריני נותן לך את דברתי כי שום ספינה פולנית לא תוטען בנמל ניו־יורק". האיום השפיע, והכביש לא נסלל. אבל עד היום ניכרים בבית הקברות עקבות עבודות ההכנה הראשונות. חלק אחד מבית־הקברות כבר הספיקו הפולנים להרוס כמעט כליל.

מה שלא עשה אדם יעשה הטבע. בקצב הנוכחי הוא יהרוס את בית הקברות תוך עשרים שנה לכל היותר. אסור לנו להשלים עם התהליך הזה. אסור ליהודי העולם לשתוק כי עתה יש באפשרותם לעשות למען שימורו של בית העלמין בגנשה — מתריעה ש. ר. — בימינו בעידן הדטאנט, כשפולין מעוניינת ביותר בקיום יחסים טובים עם ארה"ב, יכולים יהודי הקהילה האמריקאית במיוחד לעמוד הריבה לתיקון ההרס. הפעלת לחצים על הממשל בוושינגטון כדי שיכוונם לורשה, לא תעורר קשיים דיפלומטיים מדיניים מסוג תיקון ג'קסון. אבל עשויה בהחלט לשפר את המצב בבית הקברות של גנשה. מה גם שמצד ממשלת פולין קיימים כלוא העידוד והעזרה לכל הרוצים להוציא מתיהם מפולין ולהביאם לקבורה בארץ ישראל. כל זאת כמובן אחרי פסק הלכתי בכל מקרה לגופו.

מה היה יחס הממשלה הפולנית לכאמציך? — שאלתי את ש. ר.

„חיובי ביותר" — השיבה, „ואפילו יותר מחיובי. כל הפקידים הממשלתיים הפולנים היו אדיבים ונכונים לעזור. למען האמת" — ציינה בחיוך עגום — „מסמכים מסוימים שדרשתי הגיעו אלי מפולין תוך יומיים שנה שאישור. לו נזקקתי מישראל, התגלגל בדרך מירושלים ללוד למעלה מחודש ימים".

רק חדודה לה ופגעה דרישתה של הממשלה הפולנית. מכל החומר נוהת נפטר. פקיד פולני ממשלתי עמד על הקבר בעת החפירה ובדק, חותם את הארון ומאשר כי לא נחפרו מן האדמה אוצרות כסף וזהב, ואין בארון המתים שום דבר לבד מן הגופה. עדיין הם חושדים מן היהודים שיביאו לתבוע את שלהם.

כך גם סיפרו לי ששנו אזור מיוחד של חנויות בעיר ורשה המתמחות במכירת תשמישי קדושה יהודיים מכסף ומזהב. קוראים להם „אנטיקות" (עתיקות) והמכס עליהם הוא מרקיע שחקים. יודעי דבר הזהירוני עוד בארה"ב שלא להעיז לקרב אל אחת מן החנויות הללו, כי סוכני חרש פוקחים עליהם עין ויהודי שירכוש בהן חפץ כלשהו צפוי לעיכוב לא־סימפטי עם השלטונות בעת היציאה מפולין. ואני למרות שהשתוקקתי מאד לגאול כמה תשמישי קדושה מחרפת ה„אנטיקות" ולהשיבם ליעודם המקורי, נזהרתי שלא להתקרב לאזור החנויות.

זוהי ורשה שהיתה „ישבה בדד העיר רבתי עם" ואין בה זכר לימי תפארתה פרט לרווחים שעושים גויים מתשמישי קדושה יהודיים ומבית הקברות המתפורר של גנשה.

אך אם חלילה לא תחלץ האומה ככלל והיחידים לעצור את תהליך ההרס האוכל בו בכל פה, קרוב להאי שהדור הבא, אם וכאשר יבקר בפולין לא יוכל אפילו לעלות על השריד המעט של יהודיה, אל בית הקברות של גנשה.